

ÖSTERREICH, DIE ZWEITE REPUBLIK*

(Herausgegeben von Erika Weinzierl und Kurt Skalnik 2
Bde. Graz—Wien—Köln, Verlag Styris, 1972., 1371 p.)

A szomszédos Ausztria 1970. április 27-én ünnepelte a második osztrák köztársaság létrejöttének, az osztrák államiság helyreállításának negyedszázados évfordulóját. A hivatalos rendezvényeken elhangzott ünnepi beszédek mellett, a különböző történelmi, társadalomtudományi folyóiratok hasábjain megjelent méltatások egész sora emlékezett meg az osztrák nép történetének e fontos dátumáról és az elteelt huszonöt esztendő alatt az országban végbement politikai-gazdasági fejlődéséről. Az ünnepnapon — érthető módon — kevesen tudták, hogy egy jelentős történelmi mű, melyet az évforduló alkalmával kívántak megjelentetni, hiányzott a könyvesboltok kirakataiból.

A második osztrák köztársaság öszszefoglaló története megírásának gondolatát 1965-ben dr. Günther Nanning (jelenleg a *Fórum* című folyóirat szerkesztője) vetette fel. Javaslatát mind politikai, mind történész körökben általános helyeslésre talált. Kiadását a negyedszázados évfordulóra tervezték — ez azonban különböző okok miatt elmaradt.

A szerkesztők a kétkötetes, közel 1400 oldalas gyűjteményes történelmi munkát megkésve, 1972. április 27-én, konferencián mutatták be a sajtó képviselőinek. A mű megjelenéséről megemlékezett szinte valamennyi sajtóorgánium és természetesen az osztrák rádió és televízió is, ami annak bizonyítéka, hogy a kétségtelenül reprezentatív történelmi kiadvány közreadásának nemcsak az osztrák történészek, hanem a politikai közélet képviselői is komoly jelentőséget tulajdonítottak. A második osztrák köztársaság történetéről eddig is jelentek meg különböző munkák, de ez az első olyan könyv, amelynek megjelenésével a szerkesztők — nagyszámú szerzői kollektíva bevonásával — tudományosan megalapozott átfogó képet kívántak adni Ausztria második világháború utáni

negyedszázados történetéről. Ebből a célkitűzésből törvényszerűen következett, hogy a műben helyet kapott több hadtörténelmi tanulmány is. Többek között ez a tény indokolja, hogy bemutassuk a kiadványt a Hadtörténelmi Közlemények olvasóinak.

Az általános szokástól eltérően, szólni kívánunk — röviden — a mű ajánlásáról, mert úgy véljük, ennek jelen esetben nem csupán formai jelentősége van. A borítólapon alsó negyedén egy gyászszalag foglal helyet „Statt eines Denkmals für Leopold Figl und Adolf Schärf” felírással, a címlapot követő oldalon pedig „Dem Andenken von Leopold Figl und Adolf Schärf” szövegű ajánlás található. Bécs régebbi városképét közelebbről ismerők tudják, hogy a nagy múltú császárváros — többek között — igen gazdag történelmi személyiségek emlékműveiben. Az újabban emeltek viszont kevesebben ismerhetik. Az újkőkori stílusban épült városháza előtti „Volksgarten” egyik sarkán áll Karl Renner volt szövetségi elnök mellszobra, melyet nem egészen tíz évvel ezelőtt állítottak fel. A parlamenttel szemben, a „Burg”-ot körülvevő magas vaskerítésbe beépítve látható Julius Raab volt szövetségi kancellár emlékének szentelt dombormű s kb. 100 méterrel arrább látható Theodor Körner egykori elnök bronzba öntött szobra. Ezek a legfontosabb emlékművek, amelyeket a második osztrák köztársaság vezető politikusainak emlékére emeltek. Dr. Kreisky szövetségi kancellár vetette fel azt a gondolatot, hogy — legalábbis egyelőre — a parlament épülete körül ne szaporítsák az emlékműveket, ugyanakkor Ausztria további két kiemelkedő államférfiának méltó emléket állítsanak. A kancellár irodalmi emlékműre gondolt, amely megírásának és szerkesztésének munkálatai az 1965-ben elhangzott javaslat után megkezdődtek. A 32 szerző között megtalálhatók az osztrák tör-

* Ausztria. A második köztársaság.

ténet-, jog- és társadalomtudomány már ismert művelői, de helyet kaptak a szerzők között ma még kevésbé ismert fiatal kutatók, valamint olyan személyiségek, akik hivatásuknál fogva egy-egy szakterület alapos ismerői.

A szerzők hat pontban foglalták össze munkájuk alapelveit. A második pont kimondja, hogy „A munkában való részvétel feltételezi a nyugati értelemben vett demokratikus felfogást”. Ennek elfogadásából következik, hogy a szerzők a polgári történetírást reprezentálják. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az események megítélésében mindnyájan azonos álláspontot képviselnek, s azt sem, hogy tanulmányaikban az irányelvként elfogadott alapelveket egyformán értelmezték. A műhöz az egyik legtekintélyesebb, külföldön élő osztrák történész, *Robert A. Kann* egyetemi tanár írt bevezetőt, amelynek első részében felsorolja, majd egyenként elemzi a már említett hat pontot. A bevezetőt első sorban azok figyelmébe ajánljuk, akik a polgári történetírás elveinek, különböző irányzatainak tanulmányozását elsődleges feladatuknak tekintik.

A kiadvány tizenhét fejezetből áll és átfogja az ország politikai, gazdasági, társadalmi életének szinte valamennyi területét. Az első kötet három terjedelmes fejezetének írói kronológikus sorrendben vizsgálják a történelmi eseményeket. A megadott időhatárok (1938—1945, 1945—1955, 1955—1970) Ausztria legújabbkori történetének elfogadott periodizációját jelentik s a tanulmányok ezeken az időkorokon belül elemzik az ország kül- és belpolitikai helyzetét, valamint a második világháború alatt Ausztria területén lejátsszódott háborús eseményeket. A mű nagyobbik része tematikus felépítésű. A szerzők kilenc további fejezetben, illetve a fejezetek fő címei alatt számos tanulmányban különböző aspektusból vizsgálják az ország honvédelmével, gazdasági, kulturális, tudományos életével kapcsolatos kérdéseket.

A kiadvány gyűjteményes jellege (32 szerző 35 tanulmánya), a tárgyalt témák sokrétűsége megnehezíti egyik vagy másik munka kiemelését és ezek közelebbi vizsgálatát. Ezért, csupán érdeklődési irányuknak megfelelően kívánjuk ráirányítani a figyelmet néhány

íráásra, ami azonban nem jelent rangsorolást.

Fritz Fellner salzburgi egyetemi tanár számos elsőrendű forrás felhasználásával elemzi Ausztria 1938-as külpolitikai és nemzetközi jogi helyzetét, valamint a szövetségesek Ausztria önállóságának visszaállítását célzó politikáját a második világháború éveitől kezdve. Az utóbbival kapcsolatban az alábbi következtetésre jut: „Az amerikai kormány Közép-Európával kapcsolatos politikája nem volt világos és következetes. Anglia politikáját pedig még Churchill visszalépése után is sokkal inkább stratégiai jelentőségű hatalmi politikai megfontolások határozták meg, mintsem a kis osztrák állammal szembeni lekötöttség érzése. Ahogyan ma meg tudjuk ítélni, egyedül az orosz kormány képviselte — akármilyen érdekből is — következetesen azt a politikát, hogy Ausztria függetlenségét az 1937-es határokon belül a lehetőségekhez képest mielőbb helyre kell állítani.” *Erika Weinzierl* — ugyancsak salzburgi egyetemi tanár — az osztrák ellenállási mozgalomról írt tanulmányában összegezi az eddigi kutatási eredményeket és megállapítja: „Nem lehet az osztrák népet a kollektív ellenállás dicsőségének koszorújával övezni. A két háború közötti nehéz helyzetben hosszú időn keresztül sokan hittek abban, hogy az Anschluss, ha nem is jobb, de legalább politikailag és gazdaságilag egy stabilabb jövőt fog biztosítani. Egy fanatikus kisebbség egészen a háború végéig hitt ebben s szemükben az ellenállás bármely formája az árulást jelentette. Sokkal többen voltak azok, akik a nemzeti szocialista rendszertől megfélemlítve visszahúzódva tompa közömbösségben éltek. Éppen ezért értékelhető még nagyobbra annak a 35 000, az összlakosság 1/2 százalékát kitevő férfinak és nőnek az áldozata, akik életükkel fizettek ellenállásukért, valamint azoknak a még megszámlálhatlan tízezreknek a helytállása, akik hónapokat és éveket töltöttek a börtönökben és a koncentrációs táborokban. Ők voltak azok, akik magukévátéve az 1943-as moszkvai deklarációban az osztrák néphez intézett felhívását, kivették a részüket a szabad és független Ausztria helyreállításáért folyó küzdelemből.”

Ludwig Jedlicka bécsi egyetemi ta-

nár tanulmányában a második világháború utolsó fázisának kérdéseivel foglalkozik és néhány eddig kevésbé ismert esemény megvilágításával gazdagítja ismereteinket.¹ Itt elsősorban az úgynevezett alpesi erődökkel kapcsolatos fasiszta tervek, az osztrák nemzetiszocialista funkcionáriusok és a katonai körök közötti nézeteltérésekre gondolunk.

Mindnyájunk érdeklődésére tarthat számot Rudolf Necknek Ausztria háború utáni belpolitikai életéről írt két részes tanulmánya, valamint Gerald Stourzh és Stephan Verostának az államszerződés megkötéséhez, a semlegesség deklarálásához vezető folyamatról, illetve az ország külpolitikájáról készült munkája.

Egész fejezetet tölt be Johann C. Allmayer-Becknek, az osztrák Hadtörténelmi Múzeum (Hadtudományi Intézet) igazgatójának „Honvédelem és hadsereg” c. tanulmánya, amelyből képet kapunk az osztrák hadsereg megszervezésének, kiépítésének folyamatáról, de ennél szerzője többet ad. Vitéza, véleménycserére inspiráló, elvi jelentőségű katonapolitikai problémákat vet fel. Kevés lenne — állapítja meg írásában — csupán a hadsereg fejlesztés folyamatát, a hadsereg szervezetének, fegyverzetének fejlődését, esetleg a katonai kérdésekről folytatott szakszerű vitákat regisztrálni. Többről, „... a hadsereg és a társadalom viszonyának jelentőségteljes kérdéséről” van szó. Majd ezzel kapcsolatban idézi Werner Pichtet (413. o.); „Olyan hadtörténelmi körülmények között kell új fegyveres erőt létrehozni, melyhez hasonló még nem volt. A hagyomány megszakadt. Az elképzelések a fegyveres erőről bizonytalanok és vitatottak. A hadsereg viszonya az államhoz és a társadalomhoz megváltozott. Az új harci formákhoz újfajta fegyveres erőre van szükség.” Amint erre már utaltunk, a szerző némely

megállapítása és következtetése vitára készlet, de többek között éppen ez az, amely megítélésünk szerint a második osztrák köztársaság hadseregéről eddig megjelent publikációk közül Allmayer-Beck tanulmányát az első helyre emeli.²

Ha az egyes tanulmányokat olyan szempontból ítéljük meg, hogy szemléletük, felfogásuk újszerűségét, valamint adatszerűségét tekintve melyek nyújtanak többet az egyes kérdésekről eddig megjelent publikációknál, úgy az első kötetből — szerény megítélésünk szerint — a már említett Fellner, Neck, Allmayer-Beck, valamint Stourzh tanulmányát említenénk meg. A szerzők olyan forrásokat is felhasználtak, amelyek eddig nem kerülhettek kutatók kezébe és jelenleg is zárolt iratoknak számítanak. Ezek felhasználása révén jelentős történelmi összefüggésekre is felhívhaták a figyelmet.

Nagy, átfogó munkáról lévén szó, nem vállalkozhattunk arra, hogy részletesebb elemzésbe bocsátkozunk. Ez azoknak a feladata lesz, akik az egyes szakterületek alaposabb ismerői és a munkát könyvészeti forrásként is fel kívánják használni. Az bizonyos, hogy a mű egy-egy történelmi esemény megítélése és értékelése tekintetében alapvetően eltér a magyar történetírás eddig lezúrt és elfogadott megállapításaitól, jó néhány kérdés interpretálásán pedig vitatkozni lehet. Mindez — megítélésünk szerint — természetes.

A kötetek használatát megkönnyíti a szakszerűen összeállított hely- és névmutató, időrendi táblázat és számos más melléklet, amelyek a szerkesztők lelkiismeretes, gondos munkáját dicsérik. A reprezentatív kiadvány „szép emlékmű” és az osztrák történészek munkájának elismerésre méltó eredménye.

Kun József

¹ Ausztria területén a második világháború utolsó időszakában lejátszódott katonai eseményekkel foglalkozik részletesen dr. M. Rauchensteiner „Krieg in Österreich 1945.” c. monográfiájában, valamint az „Österreichische Militärische Zeitschrift” (3–5) 1970. számaiban megjelent tanulmányában.

² Dr. Allmayer C. Beck tanulmányát folytatólagosan az Österreichische Militärische Zeitschrift is közléteszi. Az első rész 1972. évi 4. számában jelent meg.